

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Токар Ольги Михайлівни «Особливості клінічного перебігу, діагностики, лікування та профілактики захворювань пародонта та твердих тканин зубів у працівників підприємств первинної деревообробної промисловості Чернівецької області залежно від віку та стажу роботи», подану до спеціалізованої вченої ради ДФ 76.600.024 Буковинського державного медичного університету МОЗ України, що створена відповідно наказу МОН України від 13.10.2021 р. № 1099, на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 22 «Охорона здоров'я» за спеціальністю 221 «Стоматологія»

Актуальність теми дисертації

За обсягами промислового виробництва деревообробна галузь займає шосте місце і представлена 36 підприємствами, що становить 15,8 % загальної кількості підприємств Чернівецької області і відноситься до сектору галузей з високим ризиком виникнення професійних захворювань. До шкідливих факторів виробничого середовища підприємств деревообробної галузі промисловості відносять забруднення повітря виробничого приміщення шкідливими речовинами (формальдегід, оксид азоту, діоксид азоту, оксид вуглецю тощо) та деревним пилом, шум від роботи обладнання, тривале одностатичне напруження тіла працівників, у ряді випадків несприятливі мікрокліматичні умови, перенапруження окремих органів і систем (фізичне, статичне і динамічне перевантаження опорно-рухового апарату, м'язів, нервової системи, органів зору, слуху та інші). Окремі шкідливі фактори цієї галузі призводять до патологічних уражень носа, глотки, органа зору, викликають токсичний вплив, неалергічні захворювання дихальної системи і інших. Це спонукає досліджувати негативний вплив виробничого середовища підприємств деревообробної

галузі промисловості на стан стоматологічного здоров'я, що актуалізує напрямок дисертаційного дослідження здобувача Токар О.М.

Зв'язок теми дисертації з науковими програмами, темами, планами

Дисертаційна робота є фрагментом двох комплексних НДР: «Розробка методів діагностики, терапевтичного лікування та реабілітації стоматологічних хворих» (Держ. реєстраційний номер 0115 U 002765) та «Обґрунтування та впровадження нових методів діагностики, лікування, профілактики та реабілітації стоматологічних хворих», термін виконання 2020-2024рр., № держреєстрації 0120 U 102553. Дисертантка є безпосередньою співвиконавицею зазначених науково-дослідних робіт.

Наукова новизна дисертаційної роботи

Вперше досліджено стан стоматологічного здоров'я працівників деревообробної промисловості, що в процесі професійної діяльності мають тривалий контакт з шкідливими факторами виробничого середовища, а саме: встановлено зв'язок між тривалістю контакту працівників з визначеними несприятливими факторами виробничого середовища та поширеністю захворювань тканин пародонта і їх клінічним станом. За даними багатофакторного аналізу побудови лінійних моделей регресії локалізовано несприятливі чинники виробничого середовища на підприємстві деревообробної промисловості, які мають найбільш виражений вплив на стоматологічне здоров'я працівників. Запропонована схема лікування захворювань тканин пародонта з використанням композиційного розчину ДЕПС з високими антибактеріальними властивостями та доведена ефективність цієї схеми лікування генералізованого пародонтиту.

Практичне значення результатів дослідження

На основі результатів враховувати професійний анамнез пацієнтів, як важливий чинник патогенезу захворювань тканин пародонта в контексті професійної патології, який потребує корекції в плані зменшення тривалості контакту з несприятливими факторами виробництва. Для оптимізації схеми лікування генералізованого пародонтиту рекомендовано визначення

мікробіоценозу пародонтальних кишень та стану неспецифічної резистентності ротової порожнини. У підтримуючій фазі лікування пародонтита рекомендовано використання антисептичної композиції ДЕПС.

Результати досліджень впроваджені у лікувальну роботу стоматологічних відділень міської стоматологічної поліклініки (м. Чернівці), Чернівецького обласного стоматологічного центру, Старожинецької багатопрофільної лікарні інтенсивного лікування (Чернівецький район), міської дитячої стоматологічної поліклініки, а також у навчальний процес медичних закладів вищої освіти, зокрема: кафедр терапевтичної стоматології Тернопільського національного медичного університету, Вінницького національного медичного університету, Буковинського державного медичного університету.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Основні наукові положення дисертації, висновки та рекомендації слід визнати цілком обґрунтованими, вони послідовно та логічно впливають з достовірних результатів проведеного дослідження, мета якого полягала в підвищенні ефективності лікування та профілактики захворювань тканин пародонта у працівників деревообробної галузі промисловості шляхом розробки адаптивних лікувально-профілактичних заходів. Дисертаційна робота виконана на високому науково-методичному рівні.

Під час виконання дисертаційної роботи були застосовані наступні методи досліджень: клінічні методи, рентгенологічні методи (ортопантомографія та прицільна рентгенографія), епідеміологічні, лабораторні (мікроскопічні та мікробіологічні), статистичні.

Основні наукові положення дисертації, висновки та рекомендації є повною мірою обґрунтованими, логічно впливають з отриманих результатів, які за використання сучасних методів дослідження дозволяють отримати результати з позицій доказової медицини.

Дисертаційна робота має послідовно та обґрунтовано побудований дизайн. Основні наукові положення, розроблені автором, базуються на достатньому обсязі фактичного матеріалу, статистично опрацьовані та мають достовірний результат. Так, було обстежено 78 працівників, що безпосередньо працюють в умовах несприятливого виробничого середовища, які склали основну групу спостереження, та 69 працівників адміністративного корпусу, які склали групу порівняння.

Отримані результати, їх обговорення та глибокий аналіз дозволяють констатувати достатній ступінь обґрунтованості висновків та рекомендацій.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації

Основні положення роботи представлені у 21 наукових працях, у т.ч. 6 статей у фахових виданнях, рекомендованих МОН України, 1 стаття у періодичному науковому виданні інших держав, які входять до Європейського Союзу (Германія), 1 стаття у періодичному виданні, що цитується в наукометричній базі SCOPUS, 13 тез доповідей – у збірниках матеріалів наукових форумів.

Апробація результатів дисертаційного дослідження

Результати дисертаційної роботи оприлюднювались на: науково-практичній конференції «Функція та естетика щелепно-лищевої ділянки», 27-29 квітня 2017 р., м. Запоріжжя; науково-практичній конференції з міжнародною участю Ternopil Dental Summit, 1-2 червня 2017р., м. Тернопіль; міжнародної науково-практичної конференції «Innovative technology in medicine: experience of Poland and Ukraine» April 28–29, 2017, Lublin; науково-практичній конференції з міжнародною участю «Problem of biology and medicine», 17-18 листопада, 2017, Самарканд; Буковинському міжнародному медико-фармацевтичному конгресі студентів і молодих вчених ВІМСО, квітень 2018, м.Чернівці; науково – практичній конференції з міжнародною участю «Взаємоінтеграція теорії та практики в сучасній стоматології» 16 – 17 травня 2019, м.Чернівці; Всеукраїнській науково-

практичній конференції з міжнародною участю «Актуальні проблеми стоматології, щелепно-лицевої хірургії, пластичної та реконструктивної хірургії голови та шиї», 14-15 листопада 2019, Полтава; Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Сучасні аспекти теоретичної та практичної стоматології» 4-5 травня 2020, м. Чернівці; The 2th International scientific and practical conference “Problems and perspectives of modern science and practice”, January 30-31, 2020, Graz, Austria; підсумкових наукових конференціях співробітників Вищого державного навчального закладу України “Буковинський державний медичний університет” (м. Чернівці, 2019-2021).

Оцінка дисертаційної роботи за змістом

Зміст та структура представленої дисертації цілком відповідають чинним вимогам, її викладено українською мовою на 218 сторінках комп'ютерного тексту. Дисертація складається з анотації, змісту, переліку умовних скорочень, вступу, огляду літератури, матеріалів та методів дослідження, чотирьох розділів результатів власних досліджень, аналізу та узагальнення результатів дослідження, висновків, практичних рекомендацій, списку використаної літератури, додатків.

У **вступі** дисертації на 8 сторінках логічно та переконливо висвітлена та обґрунтована актуальність теми дослідження, вказаний зв'язок роботи з науково-дослідною тематикою кафедри, наведені мета та відповідні завдання дисертаційного дослідження, наукова новизна та практичне значення отриманих у роботі результатів, зазначені особистий внесок автора, впровадження та апробація основних положень дисертаційного дослідження, повнота викладення результатів роботи у друкованих працях. Мета дослідження сформульована стисло та конкретно. Відповідно до анонсованої мети визначено п'ять завдань, послідовне виконання яких сприяє та визначає її досягнення. Об'єкт і предмет досліджень сформульовані методично правильно.

Зауваження. Доцільно надати перелік лікувальних закладів, в яких впроваджено результати дослідження.

Розділ 1 «Аналіз впливу несприятливих факторів виробничого середовища деревообробної промисловості на стан стоматологічного здоров'я працівників (огляд літератури)» обсягом 20 сторінки, що відповідає вимогам та містить 4 підрозділи. Автор надає загальну характеристику деревообробної галузі промисловості Чернівецької області, аналізує шкідливі фактори виробничого середовища в контексті їх впливу на стоматологічне здоров'я працівників, розкриває особливості патогенезу стоматологічних захворювань у працівників підприємств та проводить аналіз засобів при лікуванні захворювань тканин пародонта.

Матеріал в огляді літератури наведений за логічно побудованим планом, послідовно та переконливо. Автор аналізує проблемні та недостатньо досліджені питання, що стосуються безпосередньо виконаного дослідження. Кожний з підрозділів містить конкретне резюме, це підтверджує правильність обраного методологічного підходу. Розділ, у цілому, закінчується підсумковим розгорнутим висновком, який підкреслює актуальність дослідження.

За матеріалами цього розділу дисертантом опублікована 1 стаття в фаховому журналі.

Зауважень до розділу немає.

Розділ 2 «Матеріали і методи досліджень» наведений на 16 сторінках, складається з шести підрозділів, містить 4 таблиці.

Автор надає загальну характеристику групам спостереження, розподіл працівників відповідно до стажу роботи на підприємстві, за статтю, станом тканин пародонта та оцінки ефективності їх лікування.

Далі наведено інформацію про методи клінічних, рентгенологічних досліджень. Серед лабораторних методів дослідження здобувачем наукового ступеня використані мікробіологічні (бактеріоскопічні і бактеріологічні), біохімічні (активність мікробного ферменту уреазы, активність лізоциму в

ротовій рідині, визначення ступеня дисбіозу порожнини рота), цитологічні (визначення еміграції лейкоцитів за Ясиновським з наступним вивченням мазків з осаду послідовних ротових полоскань, РАМ).

Описано визначення наявності формальдегіду у повітрі виробничого середовища, представлена схема лікування пацієнтів із захворюваннями тканин пародонта, надана характеристика статистичним методам обробки результатів (параметричні і непараметричні методи, метод побудови багатофакторних моделей регресії).

Суттєвих зауважень до розділу 2 немає, однак його обсяг можна було б скоротити за рахунок деяких загальновідомих методик з наведенням лише відповідних посилань. Ще бажано показати, які питання були включені до опитувальника пацієнтів (анкетування).

Розділ 3 «Стан ротової порожнини у працівників деревообробної промисловості, що мають контакт з несприятливими чинниками виробничого середовища» викладений на 30 сторінках, ілюстрований 13 рисунками та 17 таблицями. Автором наведені результати дослідження стану гігієни порожнини рота працівників деревообробної промисловості, серед яких 78 осіб з основної групи і 69 з групи порівняння в залежності від стажу. Встановлено, що рівень гігієни ротової порожнини у працівників зі стажем роботи погіршується.

Отримані результати дослідження стану твердих тканин зубів у працівників деревообробної промисловості вказують, що значення індексу КПВ обстежуваних основної групи у 1,32-1,33 рази перевищують аналогічні показники групи порівняння, причому в них домінує показник видалення зубів. Дисертантом виявлено тенденцію до зростання досліджуваного показника зі збільшенням стажу роботи, тобто збільшенням тривалості контакту з вище згаданими чинниками.

Аналіз результатів дослідження стану тканин пародонта у працівників деревообробної промисловості показав, що вони мають гірший стан за

індексами РМА, кровоточивості, Рассела, СРІТН та проби Шиллера-Писарева.

Автором визначено, що у структурі захворювань тканин пародонта серед осіб основної групи має місце значне переважання генералізованого пародонтиту, хронічного перебігу.

Результати мультифакторного аналізу впливу несприятливих чинників виробничого середовища на стоматологічне здоров'я працівників дозволили Токар О.М. зробити висновок, що найбільш виражений вплив на стан тканин пародонта відбувається через забруднення повітря виробничого приміщення деревним пилом та токсичними продуктами (формальдегід, фенол, аміак).

За матеріалами розділу опубліковано 13 робіт.

Зауваження. Доцільно при формулюванні діагнозу використовувати найбільш прийнятне словосполучення «генералізований пародонтит хронічного перебігу», а не «хронічний генералізований пародонтит».

Розділ 4 «Характеристика стану тканин пародонта працівників, що мають тривалий контакт з формальдегідом» складається з 4-х підрозділів, написано на 12 сторінках, має 1 рисунок та 8 таблиць.

Дисертантом встановлено перевищення ГДК вмісту формальдегіду у повітрі виробничих приміщень підприємств деревообробної промисловості.

За результатами дослідження значення пародонтального скринінг-теста, пародонтальних індексів обстежуваних основної групи на 32-52% перевищують аналогічні показники осіб контрольної групи. У структурі пародонтальної патології на частку генералізованого пародонтита припадає 62,55%.

Основні результати дисертаційного дослідження оприлюднені в 3-х публікаціях.

Рекомендації. Оскільки цей розділ побудовано за принципом попереднього, для кращого сприйняття матеріалу його можна було б розмістити окремими пунктами відповідних підрозділів розділу 3.

У розділі 5 «Оптимізація схеми лікування захворювань тканин пародонта», який викладено на 31 сторінки, надана клінічна характеристика стану тканин пародонта у хворих на генералізований пародонтит, представлений аналіз результатів дослідження стану місцевого неспецифічного захисту порожнини рота, мікробіоценозу пародонтальних кишень, даних рентгенологічного дослідження. Автором вивчені антимікробна активність композиційного антисептичного розчину «ДЕПС» *in vitro*, динаміка клінічних і лабораторних показників у пацієнтів з генералізований пародонтитом безпосередньо після лікування. Так, за результатами лікування запропонованою схемою відбулося покращення пародонтального статусу працівників за індексами РМА і Рассел, ступінь дисбіозу ротової порожнини у пацієнтів основної групи достовірно знизився у 5,36 разів, нормалізувався місцевий неспецифічний клітинний захист, зменшилась кількість власне патогенної та умовно патогенної мікрофлори пародонтальних кишень.

За результатами цих досліджень опубліковано 2 роботи.

Зауважень до розділу немає.

У розділі 6 «Стан тканин пародонта у працівників деревообробної промисловості у віддалені терміни після лікування» представлені результати оцінки пародонтального стану та лабораторних показників у термін 6-12 місяців. Матеріал подано на 22 сторінках, розділ містить 11 таблиць.

Результати дослідження показали, що стан тканин пародонта у віддалені терміни спостереження практично не змінився порівняно з даними безпосередньо після лікування, що свідчить про тривалий ефект проведеного лікування. Автором встановлена статистично значима різниця у значенні індексу РМА, пародонтального скринінг-тесту, індексу кровоточивості SBI, пародонтального індексу Рассела між пацієнтами основної групи та групи порівняння у віддалені терміни спостереження. Тобто, дисертантом отримані доказові і переконливі результати клінічних і лабораторних досліджень, які

свідчать про ефективність запропонованої схеми лікування з використанням композиції лікарських засобів ДЕПС.

За матеріалами розділу опубліковано 1 статтю.

Суттєвих зауважень до розділу немає.

Розділ «Аналіз та узагальнення результатів дослідження» викладено автором на 18 сторінках, цей розділ є логічним завершенням дисертаційного дослідження. В ньому дисертант характеризує і узагальнює основні результати власного дослідження, висвітлює теоретичну і практичну значимість отриманих даних. Цей розділ дисертації засвідчив, що здобувач зумів у дискусійному характері узагальнити та інтерпретувати отримані власні дані. Розділ завершується коротким резюме.

Висновки у кількості 5-ти, приведені на 3 сторінках друкованого тексту, відповідають завданням дослідження та логічно впливають із змісту дисертації, їх формулювання є переконливим та обґрунтованим.

Рекомендації. Недоцільно детально описувати висновки в такій редакції, бажано формулювати їх більш стисло.

Практичні рекомендації чітко сформульовані, спрямовані практикуючим лікарям-стоматологам, можуть бути використані у щоденній клінічній практиці.

Список використаних джерел розміщено на 27 сторінках, містить перелік 210 сучасних та базових літературних джерел вітчизняних та іноземних авторів (79 – кирилицею та 131 – латиницею), що відповідають тематиці проведених досліджень. Список складено за Ванкувер-стилем.

Додатки представлені на 13 сторінках. Додаток А присвячений публікаціям та апробації результатів дисертаційного дослідження. Додаток Б містить свідоцтво на рац. пропозицію. В додатку В надані скан-копії актів впровадження результатів дослідження в практичну роботу і навчальний процес.

Дисертаційна робота Токар Ольги Михайлівні написана логічно, послідовно, літературною українською мовою, гарним оформленням,

змістовністю. У структурному й змістовному плані дисертаційна робота повністю відповідають існуючим вимогам МОН України.

Слід зазначити, що зроблені зауваження й недоліки не є принциповими, мають суто технічний характер й рекомендаційне спрямування, тому вони не знижують наукової цінності дисертаційної роботи.

Проведене дослідження відповідає вимогам доказової медицини. Отримані дисертанткою результати мають теоретичне й практичне значення для наукової і практичної стоматології.

При розгляді дисертаційної роботи Токар О.М. на здобуття ступеня доктора філософії не було виявлено порушень академічної доброчесності.

Разом з тим, в аспекті наукової дискусії виникло кілька запитань:

1. У висновку до розділу 4 в п. 2 (стор. 101, 102) Ви вказуєте на результати рентгенологічного дослідження, а саме, констатуєте переважання хронічного генералізованого пародонтита різних ступенів важкості. На Вашу думку, чи можна за допомогою цього метода встановити клінічний перебіг захворювання (хронічний чи загострення)?
2. Які питання були включені в анкету для опитування пацієнтів?
3. Чи є доцільним перед взяттям матеріалу вмісту пародонтальних кишень для мікробіологічного дослідження проводити попередню обробку ясен слабким розчином перманганату калію?
4. Статистично значущі відмінності показників між досліджуваними групами за критерієм Стьюдента в яких випадках Ви використовували?

ВИСНОВОК

Дисертація Токар Ольги Михайлівні «Особливості клінічного перебігу, діагностики, лікування та профілактики захворювань пародонта та твердих тканин зубів у працівників підприємств первинної деревообробної промисловості Чернівецької області залежно від віку та

стажу роботи» на здобуття ступеня доктора філософії є завершеною науковою працею, що виконана автором особисто, має наукову новизну, теоретичну та практичну цінність та містить результати лабораторних і клінічних досліджень, що має істотне значення в галузі знань 22 «Охорона здоров'я», спеціальності 221 «Стоматологія». У ній наведено нове вирішення актуального наукового завдання сучасної стоматології, а саме, підвищення ефективності лікування та профілактики захворювань тканин пародонта у працівників деревообробної галузі промисловості шляхом розробки адаптивних лікувально-профілактичних заходів. Основні наукові результати висвітлені у достатній кількості наукових публікацій, що розкривають зміст дисертації.

Дисертація Токар Ольги Михайлівні **«Особливості клінічного перебігу, діагностики, лікування та профілактики захворювань пародонта та твердих тканин зубів у працівників підприємств первинної деревообробної промисловості Чернівецької області залежно від віку та стажу роботи»** повністю відповідає вимогам п. 10, 11 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. №167 (Із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 979 від 21.10.2020), сучасним вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. №40. Здобувач Токар Ольга Михайлівна має необхідний рівень наукової кваліфікації та заслуговує присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 22 «Охорона здоров'я» за спеціальністю 221 «Стоматологія».

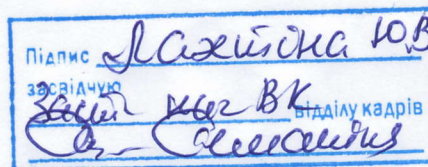
Офіційний опонент:

завідувач кафедри стоматології

Сумського державного університету

МОН України, доктор медичних наук,

професор

Лахтін Ю. В.